

Låt oss berätta om hur Europas romer har blivit osynliggjorda!

Natten mellan den 2 och 3 augusti 1944 drevs omkring 3 000 romer till sin död i gaskamrarna i Auschwitz-Birkenau under kommando av SS-Oberstormführer Otto Moll, kommandanten för Auschwitz-Birkenau II, Josef Kramer, och lägerchefen Hans Schwarzhuber. Dessa beordrade romerna in i de tre gaskamrarna. Offren denna dag bestod av äldre och sjuka, bland dem även kvinnor och barn. Judiska vittnen har berättat att romerna gjorde starkt motstånd men SS-soldaterna tvingade dem med slag och eldvapen att gå i led till sin död genom gasning. De brändes sedan i de tre ugnarna. Då en del av krematorierna var ur bruk brändes kropparna även i stora gropar efteråt. Sedan dess har man kallat natten för ”Zigenarnatten”.

För att uppmärksamma dagen och offren när SS-soldaterna förintade det så kallade ”Zigenarlägret”, hålls en minnesceremoni i museet i Auschwitz den 2 augusti 2009 klockan 12.00. Det är tyska dokumentations- och kulturcentret för sinti och roma i Heidelberg som tillsammans med en polsk partnerorganisation står som värd för minneshögtiden. Samtidigt samlas man även på andra platser i olika länder för att hedra minnet av offren.

Få känner till vidden av nazisternas brott

De flesta europeiska medborgare känner inte till vidden av nazisternas brott mot mänskligheten under andra världskriget. Enligt den statistik som tyskarna förde, och som inte hann förstöras, var det omkring en halv miljon romer som förintades i koncentrationslägren. Vi måste dock komma ihåg att romer dödades i alla de ockuperade länderna, till exempel i Baltikum. De flesta romer var inte registrerade eller mantalsskrivna, så mörkertalet är sannolikt stort. Liksom judarna fängslades romerna av nazisterna, stängdes in i ghetton och deporterades systematiskt till förintelselägren.

Om detta finns inte en rad i skolböckerna. Om romernas förintelse har det inte skrivits, forskats eller talats. De romska offren har knappt fått någon ersättning. Inget nytt hemland har skapats till deras skydd. Det finns knappt några minnesmonument. Det finns inga internationella resolutioner eller beslut om hur vi kan förhindra ett upprepande av det oerhörda brott mot mänskligheten som nazisternas förintelse av romerna innebar.

Romerna osynliggjorda som offer för förintelsen

Det tog nästan trettio år innan existensen av förintelsens romska offer erkändes officiellt i Tyskland. Först 1982 erkände Västtysklands dåvarande förbundskansler Helmut Schmidt att romerna jämte judarna utgjorde de rasmässigt definierade grupper som stod i fokus för förintelsen. Först 1989 kom ett FN-uttalande som slår fast att romer förintats under andra världskriget på grund av sin etniska tillhörighet.

Den dåvarande tyska förbunds-presidenten Roman Herzog beskrev i ett historiskt viktigt tal den 16 mars 1997 dimensionen av nationalsocialismens förbrytelser mot den romska minoriteten med följande ord: ”Förintelsen av romerna hade samma motiv som raslärorna, samma uppsåt och samma avsikt att planmässigt och slutgiltigt förinta som när det gällde judarna. Romerna blev på samma bevekelsegrunder systematiskt och familjevis från barn till gamla mördade av nationalsocialisterna.”

Ända fram tills idag har romerna osynliggjorts som offer för förintelsen, trots att nazisterna från början inkluderade såväl romerna som judarna i sin massmords- och utrotningspolitik.

Förföljelsen av romer

Redan i början på trettioalet inkluderades romerna i nazisternas rashygieniska regelverk, men långt innan dess pågick fruktansvärda förföljelser av romer runt om i Tyskland och övriga Europa. Man ska inte glömma bort att romernas slaveri i Rumänien upphörde först 1864 så antiromanismen, antiziganismen, i Europa var alltså ingen ny företeelse.

1931 beslöt det regionala nazistpartiet i München att verka för att utrota de två utomeuropeiska "raser" man ansåg hotade arierna, det vill säga zigenare och judar.

Två år senare, 1933, antogs lagar om tvångsterilisering av romer och andra grupper. I september 1935 antogs de så kallade raslagarna i Nürnberg som riktades mot judarna men även specifikt mot romerna. De innebar att äktenskap mellan arier och judar respektive romer förbjöds och upplöstes, det tyska medborgarskapet togs ifrån dem och de förhindrades att utöva sina yrken. Då romerna bekände sig som kristna ansågs en rasmässig diagnos som ett måste för att hitta skäl till Förintelsen av romer.

Det första dokumentet som refererar till en "total lösning av zigenarfrågan" togs fram vid det tyska inrikesministeriet i mars 1936. Första gången begreppet "den slutgiltiga lösningen av zigenarfrågan" kom till uttryck var i en skrift undertecknad av Himmler i maj 1938.

Romer började massarresteras 1938 och 1939 och deporterades i hundratal åt gången till de olika koncentrationslägren.

I december 1938 instruerade Reichführer-SS Heinrich Himmler den rashygieniska forskningsenheten (inrättad i Berlin 1936), att spåra och registrera alla romer som bodde i det tyska riket.

Den 31 juli 1940 gav Heydrich, arkitekten för den slutgiltiga lösningen, order till Einsatzkommandona att de skulle "döda alla judar, zigenare och mentalt handikappade".

I maj 1942 stod Kroatiens regering och Ustasja gemensamt för beslutet att gripa alla romer och transportera dem till förintelselägeret i Jasenovac. Deras personliga värdesaker skickas till Vatikanstaten, där de uppenbarligen fortfarande finns. Den 31 juli bekräftar ministeriet i de östra ockuperade områdena till Wehrmacht att romer och judar ska behandlas på samma sätt. Justitieminister Otto Thierack sade: "Judar och zigenare bör ovillkorligen utrotas".

I januari 1945 befriar den ryska armén Auschwitz-Birkenau. Krigsförbrytarrättegångarna i Nürnberg börjar i oktober, inga romer kallas att vittna i egen sak.

Europas romer har inte fått någon upprättelse

I de flesta uppslagsverk, högtidstal och doktorsavhandlingar nämns enbart judar som Förintelsens offer. Det är ett mysterium att så lite forskning har gjorts om detta och att det finns så lite kunskap. Hur är detta möjligt? Över 60 år har gått sedan omänskligheten sattes i system. Europas romer har inte fått någon upprättelse, ingen kompensation, inte ens ett erkännande av sitt lidande.

I förhör vid Nürnbergs militärdomstol 1947 sade f.d. SS-generalen Otto Ohlendorf angående dödandet, "det fanns ingen skillnad mellan romer och judar".

De skadliga effekterna av detta osynliggörande, denna gåtfulla tystnad, upplevs av många romer än idag. Till och med som Förntelsens offer är romerna diskriminerade.

Nazisternas rasistiska stereotypier uttrycks ännu i dag i många europeiska länder. Fördomar är en huvudorsak till diskriminering och rasistiskt våld som förekommer.

Romerna förvägras minoritetsstatus i många länder

I många europeiska länder har romerna förvägrats minoritetsstatus. Romerna är den största minoriteten i Europa och enligt en rad uttalanden från FN, EU-parlamentet och Europarådet utgör romerna den minoritet som förföljs och diskrimineras mest.

Men det finns ljuspunkter. I oktober 2007 bad den rumänske presidenten om ursäkt för alla de romer som deporterades till förintelslägren under andra världskriget. Rumänien är sålunda vid sidan av Tyskland det andra landet i Europa som offentligen erkänt att romerna var offer för Förntelsen – och det enda land hittills som bett om ursäkt för sin delaktighet i den romska Förntelsen. Fler länder måste följa efter!

Hur kan tystnaden kring Förntelsens romska offer brytas?

En möjlighet är att inrätta ett internationellt romskt forsknings- och kulturinstitut med särskild fokus på Förntelsen. Detta institut skulle kunna utveckla och fördjupa det arbete som inletts av enstaka nationella institutioner som det tyska dokumentations- och kulturcentret för sinti och roma i Heidelberg.

En annan möjlighet är att Sverige tar initiativ till en sannings- och försoningsprocess som kunde utvidgas till hela Europa för att gå till botten med antiromanismen i historisk och modern tid, med tonvikt på 1900-talet och Förntelsen.

Den fortsatta aktiva diskrimineringen och förföljelsen av romer är Europas största skamfläck när det gäller brott mot de mänskliga rättigheterna. Mitt inne i den moderna europeiska demokratin blir romerna fortfarande berövade de mest grundläggande medborgerliga rättigheterna. De är utsatta för tvångssteriliseringar och regelrätta avrättningar i Ungern och Slovakien, de blir etniskt utgallrade, registrerade och förvisade till baracker och läger i Italien efter fingeravtrycksregistrering, de fråntas sitt medborgarskap och sociala trygghet på Balkan och i Rumänien, de nekas till bostad och asyl i Sverige. Restriktiva lagar i Kroatien gör det svårt för romer att få medborgarskap där, de är utestängda från grundskolorna i många av Europas länder och de är utestängda från arbetsmarknaden i vartenda europeiskt land. Listan kan göras ännu längre. Förntelsen må ha avslutats men antiromanismen fortsätter att förgifta de europeiska romernas vardag och liv.

Det är svårt att förstå hur romerna har behandlats och på sina håll än idag behandlas med sådan grymhet. Det gåtfulla handlar inte om romernas kvardröjande misstänksamhet mot majoritetssamhällena, utan om majoritetssamhällenas attityder mot romer och behandling av romer. Det är inte värdigt ett demokratiskt och fritt Europa.

Vi avslutar med att citera en av de överlevande från Auschwitz, Elie Wiesel, Nobels fredspristagare 1986.

Eli Wiesel skriver: "Deras tragedi är en del av den stora tragedin. De förbrytelser som begicks mot dem av SS är en del av naziväldets stora plan. De är offer för samma mördarregim och

samma omänskliga ideologi som andra, och de förtjänar att man bevarar kunskapen om deras skuldlöshet och deras död."

Låt oss berätta om detta också.

Domino Kai, dramapedagog

Maria Leissner, demokratiambassadör och ordf. för Delegationen för romska frågor

Lars Kollberg, redaktör för Konsttidningen